

RUGGNINGSSTUDIER VID KVISMAREN

av

Elsy-Britt Andersson och Jan Sondell

B a k g r u n d

Sommaren 1968 påbörjades en undersökning av ruggningen hos sävsparv och lövsångare vid Kvismaren. Arbetet tillgick så att ringmärkaren i ett särskilt protokoll noterade i vilket stadium av fjäderbyte infångade gamla fåglar av dessa arter befann sig. Erfarenheten från startåret visade att speciell instruktion och träning behövs för att beskrivningen skall ske med tillräcklig tillförlitlighet. Av samma skäl får inte arbetet ske under tidspress. I dessa båda avseenden var förutsättningarna dåliga 1968. Det var ej praktiskt möjligt att i förväg utbilda ett 10-tal ringmärkare. Dessa har även ansvaret för att regelbundet vittja näten, ett arbete som under timmarna efter gryningen även utan specialundersökningar kan bli jäktigt.

Fältarbetet 1968 visade emellertid också att förutsättningarna fanns att erhålla ett representativt material för flera arter och även återfångst av samma individer. Av flera skäl, inte minst ekonomiska, dröjde det dock till 1973 innan arbetet återupptogs, nu med särskild fältpersonal.

S y f t e

Ändamålen med att beskriva fåglarnas ruggning är flera. Genom systematiska studier av ett större antal gamla individer av olika arter kan man dra slutsatser om

- ruggningsmönstret
- ruggningshastighet hos olika individer och kön av samma art
- ruggningsperiodens längd hos olika arter

Studierna är delvis av grundforskningskaraktär, delvis målinriktade såtillvida som den erhållna kunskapen kan utnyttjas i samband med åldersbestämning under övriga delar av året. Många åldersskiljande karaktärer grundar sig nämligen på färgnyansskillnader och skillnader i fjädrarnas slitning. Det är alltså viktigt att veta under vilken tidsperiod ruggningen kan äga rum och hur fjädrarna fälls.

I denna undersökning har intresset koncentrerats till gamla fåglar av sävsparv, törnsångare och lövsångare men även andra arter har ingått. Under 1974 undersöktes i stort sett samtliga gamla fåglar som fångades vid stationen.

F ä l t a r b e t e

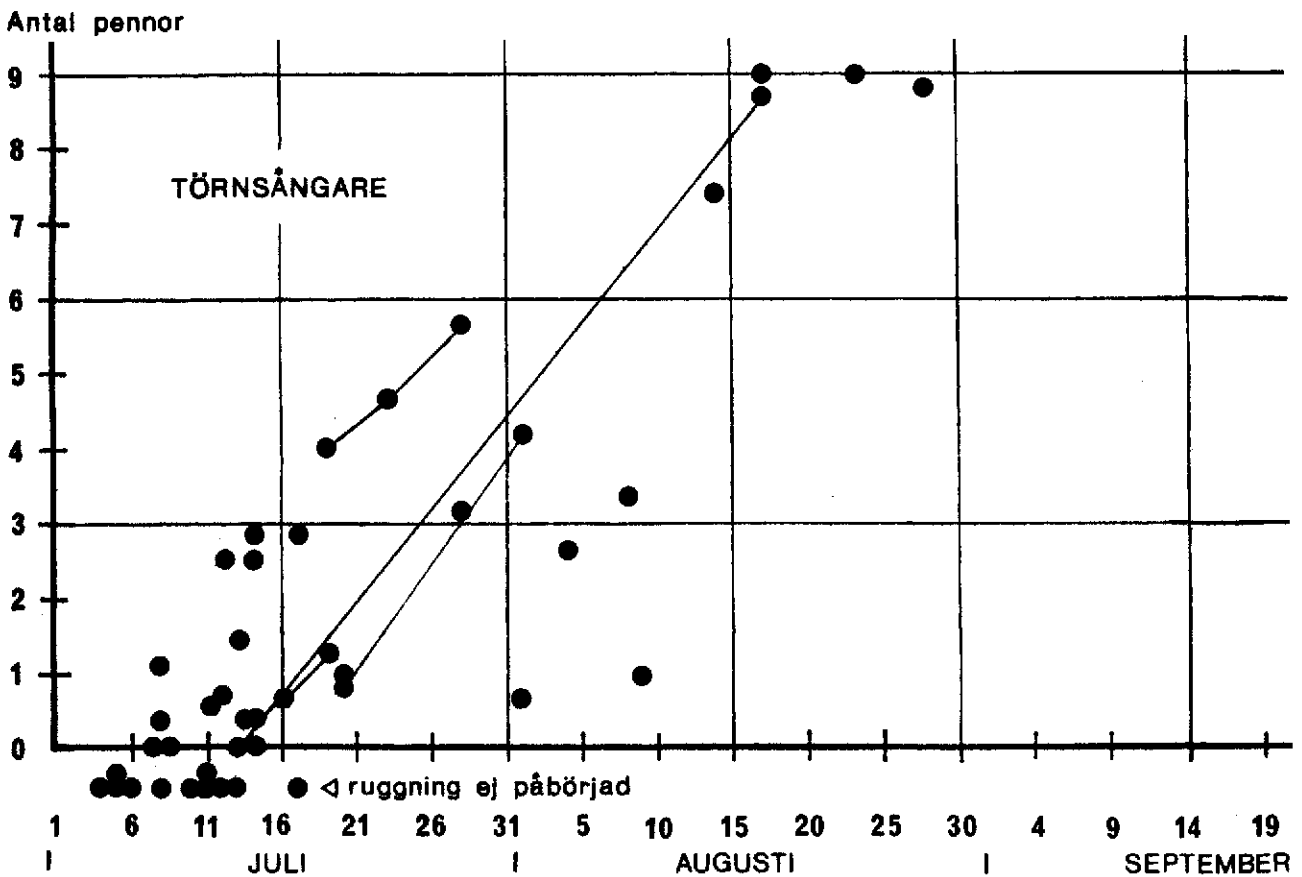
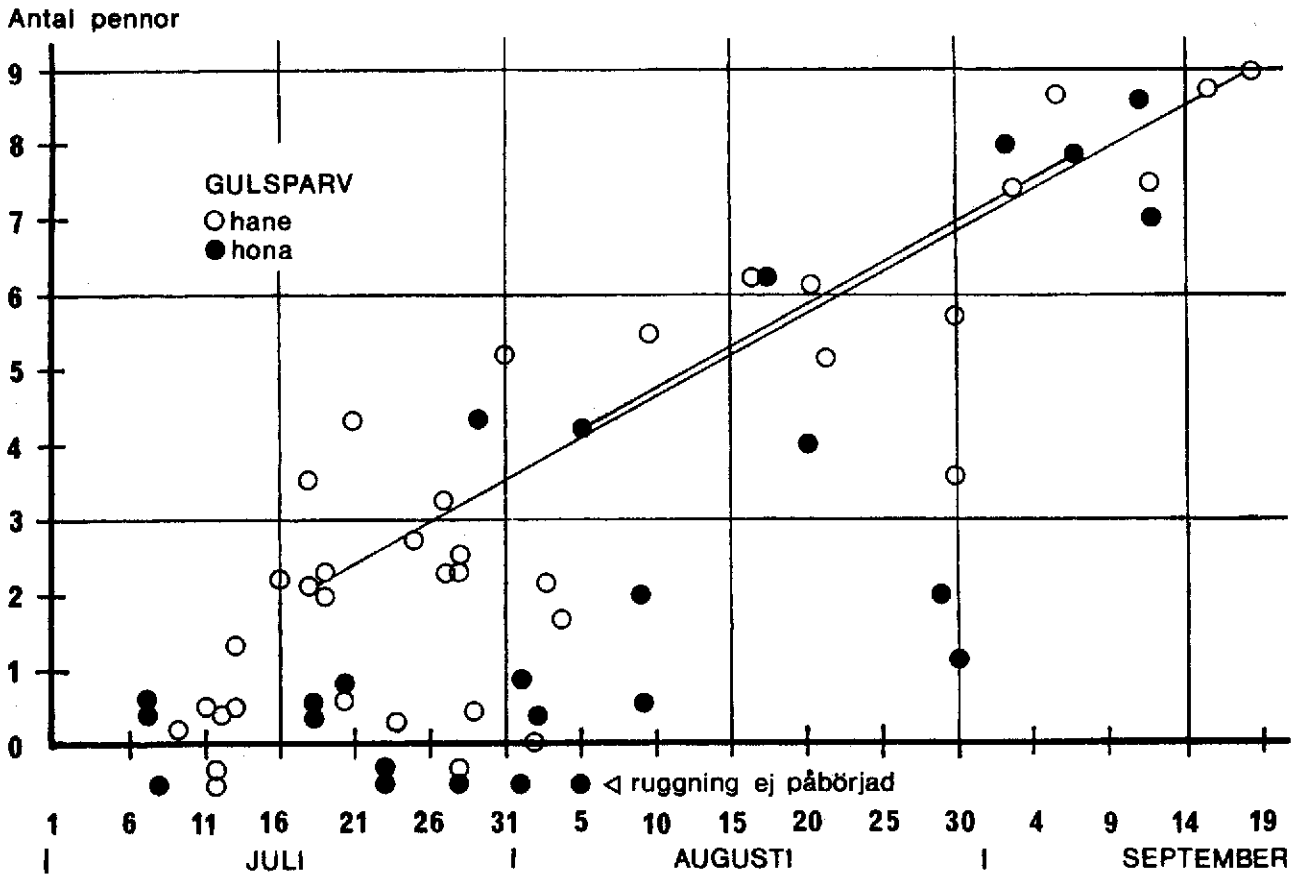
Perioden 8 juli - 8 september 1973 undersöktes 209 och 5 juli - 21 september 1974 457 fåglar. Sävsparven dominerar bland arterna och utgör knappt en tredjedel av hela materialet. Summa 32 fåglar har återfångats en eller flera gånger. Ansvarig för fältarbetet var 1973 HÅKAN RYDIN och 1974 ELSY BRITT ANDERSSON. Projektledare har varit JAN SONDELL.

De senaste två åren har ringmärkningsarbetet vid stationen koncentrerats runt Östra Kvismaren för att skapa så goda möjligheter till återfångst som möjligt av tidigare ruggningsundersökta fåglar. En hel del individer har även examinerats vid Ässön (se Ringmärkningsverksamheten, sid 46). Tillvägagångssättet i fält var i regel följande. Fångade fåglar åldersbestämdes i samband med att de togs ur näten och de gamla lades i en särskild förvaringspåse för att fjäderdräkten skulle hålla sig så fräsch som möjligt. Eventuella pennor som fälldes i samband med fångsten antecknades särskilt. De gamla fåglarna hanterades med förtur och efter ringmärkning skedde ruggningsbeskrivningen omgående. För detta arbete utnyttjades en särskild fältblankett där en vänstervinge och en stjärt fanns avbildade jämte utrymme för övriga data. På figuren antecknades vilka pennor som var gamla eller saknades. Där markerades även hur långt de nya pennorna vuxit ut (relativt sett). Förutom för hand-, arm- och stjärtpennor gjordes oftast anteckningar angående handtäckarna och de större vingtäckarna. Mindre vingtäckare och kropps fjädrar examinerades endast undantagsvis. Fåglar som ej startat ruggningen eller redan slutfört denna bokfördes även.

E x e m p e l p å r e s u l t a t

Det insamlade fältmaterialet kan utvärderas på många olika sätt. Enklarest är att redovisa handpennruggningen. Enligt NEWTON (1967) sker fällning och utveckling av nya handpennor med jämna tidsintervall. Hela ruggningsperioden inleds med att den inre handpennan fälls och avslutas för vissa arter med att den yttre stora handpennan växer ut. Under handpennruggningen byter fågeln samtliga övriga fjädrar. Enda undantaget är de innersta egentliga armpennorna (nr 5 och 6) som ofta färdigutbildas några dagar senare. Handpennruggningen speglar således så gott som hela ruggningsförloppet för de flesta små tättingar.

I figur 1 redovisas antalet nyutvuxna handpennor vid olika tidpunkter under sommar och förhöst för arterna gulsparv och törnsångare vid Kvismaren. Antalet har erhållits genom att bedöma varje pennas längd i relation till helt färdigutvecklade (på ruggningsblanketten) samt summera värdena. Gulsparvdiagrammet grundar sig på 53 fåglar i ruggning och 9 som ej startat. En hona och en hane har återfångats ef-

Figur 1. Antalet nyutvuxna handpennor vid olika tidpunkter under ruggningsperioden hos undersökta törnsångare och gulsparvar. Fåglar kontrollerade vid mer än ett tillfälle sammanbundna med linjer.

ter ganska lång tid. På grundval av dessa två individer kan bestämmas att ruggningen tar drygt 80 dagar. Ruggningsstarten kan också beräknas till i medeltal 8 juli. Värdet grundas på de 22 individer som fångats efter 5 augusti, då den sista fågeln som ej påbörjat ruggningen erhållits.

Törnsångardiagrammet grundas på 33 fåglar i ruggning och 11 som ej har startat. Fyra individer har återfångats en eller flera gånger. Enligt dessa fåglar tar ruggningen i medeltal 37 dagar och ruggningsstarten sker, grundat på de 17 fåglarna examinerade efter 17 juli, i medeltal 16 juli.

Den period som man kan påträffa gulsparvar i ruggning är på grundval av diagrammet 12 juni - 18 november, alltså drygt 5 månader. Det är en hona examinerad 30 augusti som beräknas bli klar först i slutet av november. Motsvarande period för törnsångare är 1 juli - 11 september eller knappt 2,5 månader.

D i s k u s s i o n

De redovisade ruggningsresultaten grundas på ett begränsat material och bör därför betraktas som preliminära. En osäkerhetsfaktor är att varken för gulsparv eller törnsångare finns några individer med helt avslutad ruggning redovisade. Detta förklaras sannolikt av att knappast några gulsparvar hunnit bli färdiga innan ringmärkningsarbetet avslutats för säsongen. Törnsångarna flyttar troligen bort strax innan eller så fort de blir färdiga.

Både den individuella ruggningstiden och ruggningsperiodens längd vid Kvismaren för gulsparv stämmer väl överens med preliminära värden givna av NEWTON (1968) på grundval av ett mindre material från södra England. HAUKIOJA (1971) har närmare studerat törnsångarens fjäderbyte och anger tiden till c 40 dagar i södra Finland. På grund av det snabba ruggningsförloppet anser han att åtminstone vissa individer mister flygförmågan under en del av ruggningsperioden. Även vid Kvismaren har enstaka exemplar noterats ha dålig flygförmåga. Orsakerna därtill kan vara flera och några systematiska observationer har inte gjorts.

Ruggningen hos de två redovisade arterna är exempel på ytterlighet. Törnsångaren ruggar mer än dubbelt så fort som gulsparven och är tydligen på gränsen att mista flygförmågan. Flertalet små tättingar, som undersökts vid Kvismaren håller sig inom dessa 2,5 - 5 månader.

R e f e r e n s e r

- HAUKIOJA, E, 1971. Flightlessness in some moulting passerines in Northern Europe. *Ornis Fennica* 48: 101 - 116.
- NEWTON, I, 1967. Feather growth and moult in some captive finches. *Bird Study* 14: 10 - 24.
- 1968. The moulting seasons of some finches and buntings. *Bird Study* 15: 84 - 92.